

Migratie en oecumene: een nieuwe visie ter bevordering van transformatie in de relaties tussen mensen

(Verkorte weergave)

Bijeenkomst Migratie en Oecumene
Katholieke Vereniging voor Oecumene,
Den Bosch, 15.11.06

Jorge E. Castillo Guerra, Faculteit Theologie/Religiewetenschappen RU Nijmegen/
Nijmeegs Instituut Missiewetenschappen

Migratie is in de samenleving een 'hot item' geworden. Heel vaak zien we beelden op TV over de tragische immigratiepogingen van Afrikanen naar Spanje of Italië, van Mexicanen of Haitianen naar de VS. Zo ook horen we berichten over de sociale onrust of politieke dilemma's rondom de migratie wereldwijd. Deze beelden en berichten gaan over de 175 miljoen mensen - 1 op elke 35 mensen - die hun land verlaten hebben om een beter leven op te bouwen of omdat zij geen andere kans meer zagen om hun leven veilig te stellen.

Deze menselijke mobiliteit heeft veel gevolgen, ook voor christelijke gemeenschappen. In de VS, bijvoorbeeld, maken Latijns-Amerikanen binnenkort de helft van het aantal katholieken uit. Een ander voorbeeld: uit het onderzoek van het Nijmeegs Instituut voor Missiewetenschappen blijkt dat migranten een betekenisvolle rol hebben in de Randstad. Ze vullen de lege ruimten die door de kerkverdamping ontstaan. Om er een paar te noemen: de Engelsprekende kerkgemeenschap in Amsterdam wordt elke weekend bezocht door 1300 kerkgangers. Vijftig gemeenschappen van katholieke migranten hebben gezamenlijk 10.000 regelmatige kerkgangers, 2400 vrijwilligers en door hun diensten bereiken ze nog eens 37.000 andere migranten¹. Een recent pilot-onderzoek van het KASKI onder leden van 10 katholieke kerkgemeenschappen van allochtonen in Amsterdam laat zien dat deze stad 30% meer katholieken telt dan werd aangenomen op grond van tellingen in territoriale parochies, en dat de migrantenparochies verantwoordelijk zijn voor 44% van de kerktoetredingen en 26% van de kinderdopen². Aan de protestantse zijde, zijn er alleen al in Amsterdam, ca. 140 migrantenkerken, waaraan, volgens eigen schattingen, 11.200 tot 14.000 mensen deelnemen³.

Deze cijfers illustreren de toenemende rol die migranten spelen voor het christendom in Nederland.

Maar wat is de betekenis hiervan voor de oecumenische dialoog in Nederland. En, is migratie überhaupt een onderwerp voor de oecumene?

¹ Cf. J. Castillo Guerra, F. Wijsen en M. Steggerda, *Een gebedshuis voor alle volken: Kerkopbouw en kadervorming in rooms-katholieke allochtonengemeenschappen*, Boekencentrum, Zoetermeer 2006.

² Cf. Massaar-Remmerswaal, Jolanda & Steggerda Moniek, *Statistiek van de allochtone gemeenschappen in Amsterdam: een pilot*. KASKI-memorandum no.331, 2004. Cf. Sociaal en Cultureel Planbureau, *Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006*, Den Haag 2006, 326-329.

³ Cf. A.P. van den Broek, *Iedere horde zijn eigen taal. Inventarisatie van kerken voor - en van - Nieuwkomers en migranten in Nederland*, Raad van Kerken 2004; H. Euser, "Aantallen migrantenchristenen en hun kerken", in: id. et al. *Migranten in Mokum: De betekenis van migrantenkerken voor de stad Amsterdam*, Amsterdam 2006, 33-40. Mijn schatting is gebaseerd op gemiddeld 80 deelnemers per migrantenkerk en zonder de katholieke migranten.

1. De oecumenische beweging

De oecumenische beweging ontstond uit allerlei redenen die te maken hadden met de coördinatie van het missionaire werk van de protestantse kerken en de behoefte aan dialoog tussen kerken en christelijke confessies en de behoefte aan vrede. De *Wereldzendingsconferentie* te Edinburgh (1910), de missionaire en oecumenische conferenties die volgden en zelfs het ontstaan van de Wereld Raad van Kerken in Amsterdam (1948) droegen bij tot het besef dat het christendom niet alleen een westerse aangelegenheid was, nee, het christendom heeft een *polycentrisch* karakter. Dat wil zeggen dat noch Europa noch een andere regio zich kan voordoen als het centrum van het christendom. Exemplarisch is het ontstaan van de EATWOT, waar theologen uit de Derde Wereld gezamenlijk werken aan niet-westerse theologieën. De zoektocht naar nieuwe horizonten en vormen van dialoog wordt tegenwoordig volop voortgezet, o.a. met de *Charta Oecumenica* (2001). De Conferentie van Europese Kerken en de Raad van Europese Bisschoppenconferenties zich verplichten in de Charta tot inzet voor verzoening en sociale gerechtigheid:

“Verzoening betekent ook de inzet voor sociale gerechtigheid in en tussen de volkeren en vooral de overbrugging van de kloof tussen arm en rijk en de uitbanning van de werkloosheid. Samen willen we bijdragen aan mensenwaardige opvang van migranten, vluchtelingen en asielzoekers in Europa. We verplichten onszelf ertoe: - elke vorm van nationalisme te bestrijden die tot onderdrukking van andere volkeren en nationale minderheden leidt en ons in te zetten voor geweldloze oplossingen.” (No. 8).⁴

Welke plaats neemt de migratie in de oecumene in? Volgens mij stelt het huidige fenomeen van de migratie de oecumenische beweging voor nieuwe vragen die uit de samenleving en de kerken zelf voortkomen:

- Hoe gaan de kerken om met de multiculturele spanningen in de *samenleving*?
- Hoe gaan de kerken om met *de positie* en rechten van migranten en vluchtelingen, ongeacht hun religieuze overtuiging?
- Hoe gaan ze om met de *niet christelijke religies* van migranten?
- Wat betekent de toenemende culturele *pluraliteit van het christendom*, die tot stand komt door de migratie, voor de oecumene?

Ik wil me hier beperken tot de vraag naar de betekenis van de toename van de culturele pluraliteit van het christendom door de migratie. De erkenning en waardering van de multiculturaliteit en multi-etniciteit van het christendom in Nederland, is volgens mij één van de noodzakelijk ontwikkelingen in de Nederlandse oecumenische beweging.

2. De culturele benadering van christelijke migranten

Een dialoog tussen Nederlandse kerken en christelijke migranten kan niet alleen gaan over interconfessionaliteit of over dogmatische verschillen. In pogingen om de christelijke migranten te benaderen, hebben de gevestigde kerken, vanuit een multiculturele invalshoek, erkend dat migranten het recht hebben om hun vorm van

⁴ <http://www.chartaoecumenica.nl>

christendom te behouden. Jammer genoeg heeft deze visie ertoe geleid dat christelijke migranten worden geassocieerd met folklore, met een kleurrijke, exotische en vreemde versie van het christendom.⁵ Er kwamen aparte kerkgemeenschappen voor migranten waarmee parochies of buurtkerken slechts minimale contacten hadden.

3. De macro-oecumene

Ik denk dat er een nieuwe theologische visie nodig is om de impasse in de relaties tussen migrantenchristenen en autochtone christenen te overwinnen.

Recente ontwikkelingen binnen de Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie dragen eraan bij om dit probleem te helpen voorkomen. Dat is vooral het geval in de visie van de 'macro-oecumene', waarin de dialoog tussen religieuze en culturele identiteiten verbonden is met de dialoog van het leven (en overleven) en de liefde en bevrijding van degenen die onder armoede en onrecht lijden. Macro-oecumene betekent volgens de bisschop Pedro Casaldáliga een *integrale oecumenische geest*. In de macro-oecumene gaat het om een spirituele houding van dialoog en openheid naar verschillende tradities en religieuze groepen. De wortels van de macro-oecumene rusten in de christelijke identiteit, in Gods Rijk en in de roeping om mee te werken aan een volk van God.

Een andere bijdrage vanuit Latijns-Amerika die we kunnen gebruiken voor een nieuwe theologische visie om de relaties tussen oude en nieuwe christenen in Nederland te bevorderen, is de overgang van de inculturaliteit naar interculturaliteit.

Het paradigma van de inculturaliteit veroorzaakte een breuk met het monoculturele verstaan van het christendom. Vervolgens hadden de christenen de opdracht om het evangelie in de eigen cultuur te incarneren. Vanuit de jaren zeventig van de vorige eeuw tot in de eerste helft van de jaren negentig worden verschillende pogingen gedaan om het evangelie te interpreteren naar de culturele situatie van de gelovigen. Daarbij zijn verschillende beperkingen ontdekt. De inculturaliteit is eenzijdig, o.a. gericht op het overdragen van de eigen manier om het christendom te begrijpen. Deze beperkingen kwamen duidelijk aan het licht in een serieuze dialoog met de culturen van de *amerindios* en de *afro-americanos*. Precies om deze redenen ontstond het paradigma van de interculturaliteit. De kern van de interculturaliteit is afstand te nemen van de tendens om het eigene te absolutiseren of te sacraliseren.⁶ In plaats daarvan moet het gewoon worden om met anderen in dialoog te treden, om overtuigingen uit te wisselen, en te proberen de ander te begrijpen. Deze gedachten zijn zo ingrijpend dat in Latijns-Amerika zelf wordt gesproken over de 'irrupción de la interculturalidad', de doorbraak van de interculturaliteit.

De visies van de macro-oecumene en de interculturaliteit bieden ook een opening naar verschillende culturele oriëntaties van Latijns-Amerikanen en naar de verschillende religies van dit continent. Binnen de bevrijdingstheologie ontstaan daardoor nieuwe theologieën over de interreligieuze en interculturele dialoog en over de bevrijding van de slachtoffers van de verschillende vormen van onderdrukking.

⁵ Cf. J. Castillo & F. Wijsen, "Multiculturele of interculturele liturgie? Vieren van spirituele kracht", in: D. Broerson, G. Smit & H. Luyten (red.), *Ik loop hier stage*, Dabar-Luyten, Heeswijk 2005, 85-102.

⁶ R. Fornet-Betancourt, *Transformación intercultural de la filosofía*, Bilbao 2001, 30.

4. Betekenis van de macro-oecumene en interculturaliteit voor de oecumenische dialoog met migranten

Volgens mij leveren de visies van de macro-oecumene en de interculturaliteit een bijdrage aan vragen waarmee de oecumenische beweging worstelt.

Van gast naar voorwaardige lid

Vanuit de macro-oecumenische visie kunnen gemeenten een geestelijke houding van dialoog en openheid naar verschillende tradities van het christendom ontwikkelen. Dat kan niet gebeuren zolang de migrant alleen als gast wordt gezien. Gasten moeten immers rekening houden met de huisregels en alles wat ze hebben, is geleend. Dat kan ook het geval zijn bij het geloof. Zonder open houding in de kerkgemeente is er geen ruimte voor ontmoeting. Vanuit het zoeken naar gelijkwaardigheid binnen de gemeente of door het starten van projecten ter bevordering van dialoog kunnen migranten en autochtonen kerkgemeenten zich allemaal als gelovigen inzetten voor de interculturele transformatie van de parochie of kerkgemeente.⁷

Vanuit deze specifieke vorm van oecumene kunnen de kerken mee werken aan de interculturele transformatie van de samenleving. De kerken worden zo tot een solide steunpunt van waaruit ze vorm kunnen geven aan het project 'Migratie en sociale rechtvaardigheid' van de Wereldraad van Kerken (P4 *Rechtvaardigheid en Diaconie*).⁸ Dit project beoogt de inzet van kerken voor de rechten van de migranten vanuit de invalshoek van een transformerende rechtvaardigheid. Concrete doelen zijn bijvoorbeeld het bestrijden van racisme en het aangaan van interreligieuze relaties met migranten.

Mee werken aan een interculturele theologie voor en met de migranten

De oecumenische dialoog kan niet uitsluitend gevoerd worden vanuit de Nederlandse theologie. Deze theologie ontstond niet vanuit de situatie van de migranten en behandelt evenmin de centrale elementen van hun geloof, leven en identiteit. Daarom is het ontstaan van een migrantentheologie volgens mij een volwaarde om te komen tot een oecumenische dialoog met migranten.⁹ Er is behoefte aan een theologische reflectie die als uitgangspunt heeft: de opbouw van een nieuwe identiteit als migrant in interactie met andere culturen.

⁷ Cf. J. Castillo Guerra, "Interculturele kerkopbouw: kerkvorming met migranten", in: C. Sterkens & J. van der Meer (red.), *Kerk aan de stadsrand*, Damon, Budel 2004, 191-214.

⁸ Cf. Consejo Mundial de Iglesias, Planes de programa 2007-2013 – Resumen, Documento n° GEN 05. Deze projecten van het Comité Ejecutivo del CMI zullen geratificeerd worden in september 2006. Het project P4- Rechtvaardigheid en Diaconie van het Wereld Raad van Kerken richt zich op het thema migratie. www.oikoumene.org/es/documentacion/documents/comite-central-del-cmi/ginebra-2006/informes-y-documentos/programme-plans-2007-2013-summary.html

⁹ Cf. J. Castillo Guerra, "Naar een theologie van de migratie: context, perspectieven en thematiek", *Tijdschrift voor Theologie* 44(2004)3, 241-258; "Theologie van de migratie: Essay over een interculturele methodologie" *Tijdschrift voor Theologie* 47(2007).

Conclusie

De relatie tussen oecumene en migratie bestrijkt verschillende velden: multiculturele spanningen in de *samenleving*, de verdediging van *de rechten* van migranten en vluchtelingen, ongeacht hun religieuze overtuiging; het omgaan met de *niet christelijke religies* van migranten en de *culturele pluraliteit van het christendom*. Latijns-Amerikaanse ontwikkelingen in de theologie, de bijdragen over macro-oecumene en interculturaliteit, geven een aanzet voor het ontwikkelen van een nieuwe visie. In deze visie zouden gelijkwaardigheid en de aandacht voor relaties tussen de verschillende culturele oriëntaties centraal moeten staan. Er is sprake van een oecumenische openheid die de kerken kunnen ontwikkelen vanuit een spirituele houding ter bevordering van transformatie in de relaties tussen mensen.